

УДК 340.13(4-67EU)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.64>

ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Ревуцька І.Е.,

доцент, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-9033-2513

Заборовський В.В.,

професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0002-5845-7535

Манзюк В.В.,

професор, кандидат юридичних наук,
професор кафедри господарського права
Ужгородського національного університету
ORCID: 0000-0003-2133-1573

Ревуцька І.Е., Заборовський В.В., Манзюк В.В. Динаміка формування правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі.

У статті досліджено процес формування правового регулювання штучного інтелекту (ШІ) в Європейському Союзі як складову загальної стратегії цифрової трансформації. Проаналізовано етапи розвитку нормативної бази, починаючи від перших політичних ініціатив і рекомендацій до розробки конкретних законодавчих актів, зокрема Європейського акту про штучний інтелект. Визначено ключові інституції ЄС, залучені до формування правових механізмів, зокрема Європейську комісію, Європейський парламент та Раду ЄС. Особливу увагу приділено принципам, що лежать в основі правового підходу ЄС до ШІ, зокрема забезпеченню безпеки, прозорості, відповідальності, дотриманню прав людини та етичних стандартів. Розкрито взаємозв'язок між науково-технологічним прогресом у сфері ШІ та необхідністю своєчасного правового реагування з боку інституцій ЄС. У статті також досліджено виклики, пов'язані з впровадженням нових нормативних приписів у національні правові системи держав-членів Європейського Союзу, і підкреслено важливість збереження балансу між інноваційністю та правовою визначеністю. На основі проведеного аналізу сформульовано висновки щодо тенденцій розвитку правового регулювання ШІ в ЄС та окреслено перспективи подальшого вдосконалення відповідної нормативної бази з урахуванням динамічних змін у технологічному середовищі.

Європейське законодавство пройшло довгий шлях до моменту прийняття Регламенту (ЄС) № 2024/1689 від 12 липня 2024 року. У цьому дослідженні ми зосередилися не тільки на юридичному тексті, а й на принципах і регуляторних аспектах, на основі яких Європейська комісія розробила власну концепцію. Наша головна мета - сприяти ефективному застосуванню Регламенту та поглибити розуміння взаємодії між технологіями і їх правовим регулюванням. У цьому контексті ми проаналізували в загальних рисах основні дилеми технологічного розвитку та правового регулювання, а також конкретно розглянули питання, які порушені прийнятим Регламентом.

Після тривалого процесу кодифікації 12 липня 2024 року в Офіційному віснику ЄС було опубліковано Регламент (ЄС) 2024/1689,(3)або Закон про ШІ, який регулює використання ШІ в Європейському Союзі з цілісної точки зору. Закон про штучний інтелект був прийнятий співзаконодавцями ЄС у травні 2024 року та набуде чинності через 20 днів після його публікації в Офіційному журналі Європейського Союзу. Він застосовуватиметься з 2 серпня 2026 року.

Ключові слова: права людини, штучний інтелект (ШІ), європейське законодавство, цифрова трансформація.

Revutska I.E. Zaborovskyy V.V., Manzyuk V.V. The dynamics of forming legal regulation of artificial intelligence in the European Union.

This article explores the process of shaping legal regulation of artificial intelligence (AI) in the European Union as part of the broader strategy of digital transformation. The development stages of

the regulatory framework are analyzed, starting from early political initiatives and recommendations to the drafting of specific legislative acts, notably the European Artificial Intelligence Act. Key EU institutions involved in establishing legal mechanisms are identified, including the European Commission, the European Parliament, and the Council of the EU. Particular attention is given to the principles underpinning the EU's legal approach to AI, such as safety, transparency, accountability, respect for human rights, and adherence to ethical standards. The article highlights the interrelation between scientific and technological progress in the AI field and the necessity for timely legal response from EU institutions. It also addresses the challenges of implementing new regulatory provisions into the national legal systems of EU member states, emphasizing the importance of maintaining a balance between innovation and legal certainty. Based on the conducted analysis, conclusions are drawn regarding the trends in the development of AI legal regulation in the EU, and the prospects for further improvement of the regulatory framework are outlined in light of dynamic technological changes.

European legislation has undergone a lengthy process before the adoption of Regulation (EU) No. 2024/1689 on July 12, 2024. This study focuses not on the legal text itself but on the principles and regulatory aspects on which the European Commission based its concept. Our main objective is to contribute to the effective implementation of the Regulation and deepen the understanding of the interaction between technology and its legal regulation. In this context, we broadly analyze the main dilemmas of technological development and legal governance, and specifically address the issues raised by the adopted Regulation.

After a lengthy codification process, on July 12, 2024, Regulation (EU) 2024/1689, also known as the AI Act, was published in the Official Journal of the EU. This regulation governs the use of artificial intelligence in the European Union from a comprehensive perspective. The AI Act was adopted by the EU co-legislators in May 2024 and will enter into force 20 days after its publication in the Official Journal of the European Union. It will be applicable starting from August 2, 2026.

Key words: human rights, artificial intelligence (AI), European legislation, digital transformation.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) став одним із ключових викликів для правових систем сучасних держав. У межах Європейського Союзу заго-стрилася необхідність створення уніфікованого правового поля, здатного забезпечити ефективне регулювання використання ШІ із дотриманням основоположних прав і свобод людини, принципів етики, безпеки та прозорості. Водночас процес формування такого регулювання супроводжується низкою проблем, зокрема нормативною невизначеністю, швидкоплинністю технологічних змін, складністю передбачення наслідків впровадження ШІ, а також різного правового сприйняття ШІ у державах-членах ЄС. Це вимагає комплексного дослідження динаміки правотворчих процесів у сфері ШІ на рівні Європейського Союзу, зокрема в аспекті вироблення ефективного, збалансованого та перспективного правового механізму, здатного відповісти на нові виклики цифрової епохи.

Метою дослідження є аналіз динаміки формування правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі з урахуванням сучасних викликів цифрової трансформації, визначення основних етапів і принципів розвитку нормативної бази, а також оцінка ефективності та перспективності регуляторних підходів, закладених у політиці та законодавстві ЄС щодо використання ШІ. Основними **завданнями** автори ставлять перед собою: проаналізувати еволюцію правового підходу Європейського Союзу до регулювання ШІ, починаючи з перших ініціатив та стратегій ЄС до прийняття актуальних нормативно-правових документів, зокрема, Акта про штучний інтелект (AI Act); визначити ключові етапи та чинники, що впливали на формування нормативної бази у сфері штучного інтелекту в ЄС, включаючи політичні, економічні, технологічні та етичні аспекти; оцінити ефективність та прогресивність запропонованих правових механізмів, зокрема, системи класифікації ризиків, відповідальності та контролю за впровадженням ШІ, в контексті забезпечення балансу між інноваціями та захистом прав людини і основоположних свобод.

Стан опрацювання. Сутність інформаційних технологій, в тому числі й щодо використання ШІ неодноразово були предметом нашої наукової розвідки [1–5]. В свою чергу, дослідження питань застосування штучного інтелекту в Європейському Союзі з урахуванням досягнень цифрової трансформації проводили такі науковці як А. Д'Алоя, Д.М. Белов, Ю.М. Бисага, Б.Дж. Віннер, Н. Нільсон, Дж. Сантор, Дж. Стенлі тощо.

Виклад основного матеріалу. Поняття гуманістичного підходу є фундаментальним для кожної правової системи. Традиційно право розглядалося як інструмент, спрямований на врегулювання суспільних відносин, що впливає з класичної римської ідеї *homo mensura* — «людина є мірою всіх речей» (Протагор) [20]. Це означає, що будь-яке правове регулювання має в основі не просто норму чи санкцію, а людську поведінку, людські цінності й потреби. Визначення правових категорій, зміст прав і обов'язків завжди відбувалося з урахуванням впливу норм на особу або спільноту.

В межах сучасного демократичного суспільства та правової держави людина не просто є об'єктом регулювання — вона є його метою. Такий підхід забезпечує збереження гідності, автономії, свобод і прав людини, що підтверджується численними міжнародними актами, зокрема Загальною декларацією прав людини, Хартією основних прав Європейського Союзу [7].

Проте із розвитком цифрових технологій і зростанням ролі автоматизованих рішень, право стикається з феноменом, коли його традиційні цінності піддаються переосмисленню. Це особливо актуально в контексті розвитку штучного інтелекту (ШІ), де дедалі частіше об'єктом регулювання стають не безпосередньо люди або їхні дії, а технологічні системи, процеси та алгоритми.

Одним із викликів сучасного правотворення є відхід від класичного людиноцентричного бачення на користь технократичного підходу. Це проявляється в тому, що багато сучасних нормативних актів, особливо в цифровій сфері, формуються навколо функціонування певної технології, а не з огляду на права та інтереси конкретної особи. Замість того щоб запитувати: як забезпечити гідність і безпеку людини, у центрі уваги все частіше з'являються питання: як забезпечити контроль над алгоритмами, прозорість моделей, цілісність баз даних тощо [14].

Такий зсув фокусу особливо помітний у процесі розробки та ухвалення Регламенту (ЄС) 2024/1689 про штучний інтелект (AI Act), де законодавчі положення значною мірою спрямовані на технічну класифікацію ризиків, відповідність систем ШІ етичним і безпековим стандартам, сертифікацію та нагляд [16].

Поява нової технології часто провокує політичний, суспільний і експертний запит на її негайне регулювання. Цей процес у літературі охарактеризовано як «реакційний психоз» — ситуація, коли бажання якомога швидше прийняти законодавчі зміни випереджає як глибокий доктринальний аналіз, так і фактичне розуміння технології та її впливу [8].

У контексті штучного інтелекту ця проблема особливо гостра. З одного боку, розвиток ШІ, безумовно, потребує уваги з боку законодавця через потенційні ризики: дискримінація, непрозорість алгоритмів, відсутність відповідальності за автономні рішення тощо. З іншого боку, немає чіткої впевненості, що саме повинно бути предметом регулювання, і чи є чинна правова система недостатньою для реагування на ці виклики [19].

Також слід пам'ятати, що штучний інтелект — це не одна технологія, а комплекс взаємопов'язаних методів, систем і підходів. Відповідно, регуляторна модель повинна бути не унітарною, а диференційованою, з урахуванням специфіки галузей застосування — від охорони здоров'я до систем правосуддя.

Крім формальних норм, які встановлює держава, існує й потужна практика розвитку "м'якого права" — етичних кодексів, галузевих стандартів та добровільних ініціатив [17]. У сфері ШІ такі механізми дозволяють: оперативно реагувати на нові виклики, залучати до процесу експертів із різних галузей, формувати "екосистему довіри" без необхідності довгих законодавчих процедур. Приклади таких ініціатив в ЄС: Група високого рівня HLEG із етичних настанов (2019) [12], добровільна система маркування малоризикових систем ШІ згідно з Білою книгою (2020) [11], а також розвиток стандартів ISO/IEC [15]. Попри те, що такі підходи не мають формальної принудової сили, вони створюють очікувану поведінку, яка сприймається широко у професійній спільноті.

Розвиток регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі пройшов низку чітко відокремлених етапів, кожен із яких ставив нові завдання й визначав подальші напрями законодавчого розвитку. Закон про штучний інтелект також є частиною ширшої регуляторної бази, яку можна окреслити наступним чином: а) з одного боку, існує Загальний регламент про захист даних (GDPR), який обмежує доступ до персональних даних для захисту конфіденційності осіб та включає конкретні гарантії щодо методів профілювання, а з іншого боку, Стратегія ЄС щодо даних, яка має на меті розширення обміну та доступності будь-яких видів даних для сприяння інноваціям. Остання охоплює кілька ініціатив та законодавчих актів, зокрема Закон про дані, Закон про управління даними, положення про європейські простори даних та Директиву про інформацію публічного сектору; б) різні ініціативи, спрямовані на посилення інфраструктурних можливостей ЄС з метою стимулювання інновацій у сфері штучного інтелекту, такі як Європейська хмара відкритої науки, Квантовий флагман та Європейські високопродуктивні обчислення; в) Закон про штучний інтелект має на меті вирішити певні ризики, що виникають унаслідок використання систем штучного інтелекту, які здебільшого пов'язані з тим, як працюють їхні алгоритми. На додаток до Закону про штучний інтелект, Комісія планує вжити цільових ініціатив, спрямованих на вирішення конкретних проблем, у певних сферах, таких як використання штучного інтелекту та алгоритмів на робочому місці. Фактично, вона розглядала можливість використання положень про алгоритмічне управління, що містяться в запропонованій Директиві про працівників платформ, як плану створити горизонтальну систему відповідальності для систем штучного інтелекту: перегляд Директиви про відповідальність за якість продукції, яка має на меті гармонізувати національні правила відпові-

дальності за дефектну продукцію, та Директива про відповідальність за штучний інтелект, яка має ту саму мету для правил відповідальності, що не ґрунтується на договорах про делікт [9].

Хоча практична реалізація штучного інтелекту стала можливою лише в останні десятиліття, це відзначає старт розробки алгоритмів і теоретичних моделей, котрі стали основою сучасних систем ШІ. У 2018 році ЄК оприлюднила стратегічні документи, що заклали фундамент комплексного підходу до ШІ: комунікації, які сформували першу цілісну стратегію ЄС; створення Групи експертів високого рівня (HLEG), до складу якої ввійшли 52 фахівці, що сформували основи подальших технічних і етичних настанов [10].

Європейський Парламент у 2019 році підтвердив амбіції щодо утвердження цифрового ринку ЄС. ШІ включено до ключових інструментів розвитку конкурентоспроможності, що поширилися на загальні стратегії та програми ЄС [9]. У 2020 році опубліковано Білу книгу «Екосистема довіри», яка увіковічнила ключові ідеї: побудову довіри, принцип оцінки ризиків, механізми класифікації систем ШІ [11]. У квітні 2021 європейська Комісія запропонувала Регламент щодо ШІ, який: а) запроваджує класифікацію систем ШІ за рівнями ризику з вимогою сертифікації; б) офіційно відновлює поняття «автономності» в системах ШІ [10]. Окрім того, у 2022 році запропоновано Директиву про цивільну відповідальність за шкоду, пов'язану з ШІ, а 12 липня 2024 року затверджено Регламент (ЄС) № 2024/1689 (AI Act).

Стратегія 2018 року передбачала: а) зміцнення позицій ЄС як центру інновацій; б) формування наукової та інфраструктурної платформи для досліджень; в) розвиток ринку даних як фундаментального ресурсу [13].

Біла книга 2020 року заклала систему «екосистеми довіри», де: а) споріднені технології класифікуються за рівнем ризику і оцінюються; б) діяльність учасників ринку контролюється відповідно до ризику; в) особлива увага приділяється автономним системам та «чорним скринькам» алгоритмів [11].

Установлена у 2018 році, HLEG оприлюднила Етичні настанови, що базуються на чотирьох принципах: автономія людини; запобігання шкоди; справедливість; прозорість [6]. Їх підхід гармонізувався з Білою книгою та сформував основу для законодавчої моделі ЄС щодо AI.

Одним із головних викликів сучасного правотворення у сфері ШІ є дилема: чи зберігається пріоритет людини як основного бенефіціара права, чи центр регуляторної уваги поступово зміщується до технології як самостійного об'єкта? Ця проблема постає не лише як теоретична, а й як практична, оскільки пронизує весь алгоритм розробки Регламенту (ЄС) 2024/1689.

Хоча в преамбулі AI Act декларується повага до Хартії основоположних прав ЄС, фактичний зміст документа фокусується на процедурах класифікації систем ШІ, вимогах до їхньої конструкції, документації, аудиту — тобто орієнтований переважно на технічний об'єкт [1]. Це породжує побоювання, що людська гідність, приватність, автономія можуть опинитися в тіні формалізованих технологічних критеріїв.

З іншого боку, прихильники технологічного підходу аргументують, що лише контроль над системами дозволяє гарантувати права людини — тому «людиноцентричність» не суперечить, а передбачає високотехнічну інженерію та відповідне регулювання [18]. Таке тлумачення заслуговує на увагу, однак має супроводжуватись послідовною політикою правового моніторингу з акцентом на людські наслідки функціонування ШІ.

Висновки. Основна теза ЄСП щодо законодавства полягала в тому, що немає необхідності в широких змінах існуючого законодавчого середовища. Насправді, ЄСП вважав виправданим збереження прогресу, досягнутого в певних галузях права, таких як фундаментальні права, захист прав споживачів, захист даних та безпека продукції, оскільки Комісія вважає, що ці досягнення представляють цінності, які важливо зберегти в Європейському Союзі. Ця позиція передбачає, що, хоча очікується прийняття великого обсягу законодавства про ШІ, яке вплине на низку європейських і національних джерел права, загалом йдеться радше про доопрацювання з урахуванням технологічних змін, а не про повне переосмислення чинного законодавства ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правова природа особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації: монографія / за редакцією проф., д.ю.н. Булеци С.Б., проф., д.ю.н. Менджул М.В. Ужгород: РІК-У, 2023. С. 76–149.
2. Особисті немайнові права особи та права на віртуальні активи в умовах цифровізації: порівняльний аналіз законодавства країн Європейського Союзу: монографія / за редакцією проф., д.ю.н. С.Б. Булеци, проф., д.ю.н. М.В. Менджул. Ужгород: РІК-У, 2024. 356 с.
3. Бисага Ю.М., Белов Д.М., Заборовський В.В. Штучний інтелект та авторські і суміжні права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 76. Ч. 2. С. 299–304. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.47>.

4. Манзюк В.В., Заборовський В.В., Копча І.І. Технології віртуальної реальності у сфері туризму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82. Ч. 1. С. 388-394. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.62>.
5. Заборовський В.В. Виклики та перспективи застосуванні інноваційних технологій в сфері охорони здоров'я (трансплантологія і ДРТ) та проблеми забезпечення конфіденційності медичної інформації у воєнний час. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 545-552. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.81>.
6. AI Pact. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-pact>.
7. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Communities*. С 364, 18.12.2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12000P>.
8. D'Aloia A. Il diritto verso „il mondo nuovo“. Le sfide dell'Intelligenza Artificiale. *BioLaw Journal. Rivista di BioDiritto*, 1/2019. DOI: <https://doi.org/10.15168/2284-4503-349>.
9. Directive (eu) 2019/1024 of the european parliament and of the council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32019L1024>.
10. Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32002L0058>.
11. European Commission. White Paper on Artificial Intelligence: A European approach to excellence and trust. Brussels, 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en.
12. European Open Science Cloud – EOSC. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/open-science-cloud>.
13. Free flow of non-personal data in the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/free-flow-of-non-personal-data-in-the-european-union.html>.
14. Nilsson N. The Quest for Artificial Intelligence: A History of Ideas and Achievements. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 428 p.
15. OECD. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. Paris, 2021. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>.
16. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>.
17. Sartor G. Cognitive automata and the law. *Working Paper EUI LAW*. 2006/35. URL: <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/6423/LAW- 2006-35.pdf>.
18. Stanley J. Computing Machinery and Intelligence. *Mind*. 1950. Vol. 59, No. 236. P. 433–460.
19. Wiener B.J. The regulation of technology, and the technology of regulation. *Technology in Society*. 2004. 2–3. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2004.01.033>.
20. Протагор. Homo mensura – «людина є мірою всіх речей». Internet Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://iep.utm.edu/home/protagor>.